

Kapitel 16

Kunskap är makt

Ett upplyst folk är alltid starkt och fritt – José Martí

Utbildning åt alla!

Före revolutionen var skolgång och läskunnighet inte någon självklarhet. Bara en tredjedel av alla barn och ungdomar gick i skolan. 24 procent av befolkningen över 10 år var analfabeter. På landsbygden var siffran omkring 42 procent. Den skola som fanns avspeglade det kubanska klassamhället. Liksom överklassen köpte röster vid valen, köpte den också skolgång till sina barn.

Redan under striderna mot Batista inrättade gerillan skolor i de befriade områdena. Efter 1959 skedde skolutbyggnaden i allt snabbare takt. Militärförläggningar och lyxvillor, som var tomma efter det att överklassen lämnat landet, gjordes om till skolor och daghem. På ett år fördubblades antalet lärare på landsbygden. Det skedde genom att man utnyttjade arbetslösa lärare, akademiker och äldre skolelever. När Fidel Castro i september 1960 talade inför FN berörde han utbildningssituationen:

”Den revolutionära regeringen har på bara 20 månader byggt 10.000 nya skolor. På denna korta tid har antalet skolor på landsbygden fördubblats i jämförelse med det antal som byggdes på 50 år. Kuba är idag det första latinamerikanska land som har täckt alla behov vad det gäller skolor och där det finns lärare i de mest avlägsna bergstrakter.”

Alfabetiseringskampanjen

Utbildningens år 1961, startade den stora alfabetiseringskampanjen. Den föregicks av ett noggrant och tålmodigt kartläggningsarbete. Det gällde att ta reda på var de icke läs- och skrivkunniga fanns. Denna uppgift var svår, eftersom många människor skämdes över att de inte kunde läsa och skriva. Till slut hade man funnit 980.000 analfabeter. Nästan hälften bodde i Orientprovinsen i östra Kuba, den provins där gerillan hade fått sitt starkaste stöd.

Sammanlagt deltog nära 270.000 personer som lärare/handledare i kampanjen. Varje familj, hur avlägset den än bodde, som hade

någon familjemedlem som inte kunde läsa och skriva, fick besök av alfabetisörerna.

De första alfabetisörerna var 100.000 män och kvinnor i olika yrken, som på sin fritid lärde folk i grannskapet läsa och skriva. I april 1961 stängdes skolorna tidigare än vanligt och de som hade minst sex års folkskola fick möjligheter att delta i kampanjen. Ungefär 100.000 ungdomar organiserades därefter i en brigad som fortsatte alfabetiseringen.

Fackföreningsrörelsen organiserade också en brigad, arbetarbrigaden *Patria o Muerte*. Sammanlagt 13.000 arbetare ställde upp som alfabetisörer. Förutom dessa grupper deltog också flertalet av de utbildade lärarna i kampanjen. De uppgick till ungefär 35.000.

Vid denna tidpunkt gjorde USA sitt misslyckade invasionsförsök vid *Playa Girón*, Grisbukten.

En av kampanjens huvudprinciper var ömsesidigheten. Det fick inte bara vara den ena parten, alfabetisören, som lärde ut något. Alfabetisörerna skulle delta i det vanliga arbetet under dagarna, lära sig hur man brukar jorden, hur man tar hand om djuren, hur man fiskar etc. På kvällarna plockades sedan läs- och skrivböckerna fram.

Den nybörjarbok som användes kallades *Venceremos – Vi ska segra*. Den trycktes i 1,5 miljoner exemplar och tog i 14 avsnitt upp olika sidor av det kubanska samhället. Alfabetisörerna var också utrustade med en handbok som mera utförligt tog upp revolutionens ekonomiska, sociala och politiska målsättningar. Genom press, radio och television spreds omfattande information om kampanjen.

Examensprovet bestod i att skriva ett brev till Fidel Castro. Innan året var till ända hade 707.000 kubaner avlagt detta prov. Det innebar att praktiskt taget alla människor på Kuba mellan 7 och 50 år, och en stor majoritet av dem som var äldre, kunde läsa och skriva.

”Det lyckligaste folket är det som bäst skolar sina söner, både i tanke och i känsla. Ett upplyst folk är alltid starkt och fritt.”

”Må varje människa lära sig något som kan vara till nytta för andra.”

”Utbildning är framför allt ett verk av oändlig kärlek.”

José Martí

Alfabetiseringskampanjen är en viktig milstolpe i Kubas historia. Genom kampanjen blev tiotusentals kubaner delaktiga i samhällsömdaningen. Alfabetisörerna, som i det flesta fall var stadsbor, lärde sig något om landsbygdens liv. Och landsbygdens människor fick i sin tur kunskap från städerna. Men kampen för utbildning i den unga staten saknade inte sina faromoment. Långt in på 1960-talet höll kontrarevolutionära CIA-utrustade banditer till i Escambraybergen och terroriserade civilbefolkningen. Den legendariske alfabetisören *Conrado Benítez* mördades av banditerna i Escambray.

Slaget om den sjätte årskursen

Men det var inte tillräckligt med en alfabetiseringskampanj. Risken var att de som nyss lärt sig läsa och skriva skulle återgå till analfabetism eller halvanalfabetism. Det visar erfarenheter från andra länder.

Därför följdes alfabetiseringskampanjen upp med *slaget om den sjätte årskursen*: att få alla kubaner att uppnå kunskaper motsvarande årskurs sex i grundskolan. 1980 avslutades denna kampanj, som omfattade över 850.000 vuxna kubaner. Under 80-talet fick kampanjen sin fortsättning i *slaget om den nionde årskursen*, som avslutades 1991.

Vuxenutbildningen

Vuxenutbildningens undervisning äger oftast rum på kvällstid. De som studerar kan få sin ordinarie arbetstid nedskuren.

- **EOC, Educación Obrera y Campesina**, Arbetar- och bondeutbildning, startades som en uppföljning till alfabetiseringskampanjen. De som lärt sig läsa och skriva under kampanjen skulle kunna studera vidare och skaffa sig kunskaper motsvarande årskurs sex

på grundskolan. Av förklarliga skäl är antalet studeranden inom EOC idag inte lika högt som tidigare. Läsåret 1996-97 var det 10.000 som var inskrivna, vilket kan jämföras med över 260.000 läsåret 1971-72.

- **SOC, Secundaria Obrera y Campesina**, högstadietutbildning för arbetare och bönder, blev en naturlig fortsättning på EOC. Även här minskar antalet studerande i takt med att utbildningsnivån i landet höjs. Läsåret 1996-97 gick det ungefär 11.000 på SOC. Läsåret 1976-77 var antalet ca 170.000.
- **FOC, Facultad Obrera y Campesina**, Arbetar- och bondefakulteten, motsvarar den treåriga gymnasietutbildningen. Till skillnad från EOC och SOC, som är på fyra terminer, omfattar FOC sex terminer, alltså lika många terminer som ungdomsskolan har. Antalet studerande på FOC var under tiden 1984-89 relativt konstant, 80-90.000. Läsåret 1996-97 var det 58.000

Vuxenstuderande som vill studera vidare har samma möjligheter som ungdomselever att skaffa sig t.ex. en teknisk utbildning eller att gå vidare till universitet.

Vidare finns det särskilda språkskolor för vuxna som vill lära sig ett främmande språk. Läsåret 1996-97 gick 27.000 vuxna på språkskola, där ett krav är genomgången årskurs nio.

Förutom den mer formaliserade utbildningen sker även undervisning i cirkelform i regi av de olika folkrörelserna, kvarterskommittéerna, kvinnoförbundet m.m.

Lärarutbildningen

Uppgiften att utbilda och fostra en ny generation ungdomar intar, och har allt sedan revolutionens seger intagit, en central plats. Efter 60-talets kvantitativa satsningar på lärarutbildning är slagordet nu *kvalitetshöjning*. Samtliga lärare har idag erforderlig examen, och inga obehöriga lärare anställs längre. Men på Kuba räcker det inte att visa upp en examen. En ständig vidareutbildning är ett krav för samtliga lärare på alla stadier. Varje skola har en plan för detta, och i lärarens tjänstgöring ingår också en dags vidareutbildning per vecka.

Lärartätheten på Kuba är en lärare per 42 invånare, att jämföra med t.ex. Sverige

Datorer används mer och mer i skolundervisningen. Bilden visar datasalen i Olof Palmeskolan i Havanna. Olof Palmeskolan är en av Svensk-Kubanska Föreningens vänskolor på Kuba.

en per 55, Frankrike 63, USA 68 och Storbritannien en lärare per 84 invånare. Siffran för Latinamerika i genomsnitt är en lärare per 98 invånare.

Under specialperiodens första år på Kuba innebar bristen på enkla saker som papper, pennor och nya skolböcker att arbets-situationen för elever och lärare blev svår. En hel del lärare lockades över till turist-industrin. Successivt förbättrades tillgången till skolmaterial och en ny satsning på skolorna inleddes med att lärarlönerna höjdes med 30 procent fr.o.m. mars 1999. Lärarbristen motverkades så att år 2001 var lärartätheten en lärare per 12 elever.

Två olika lärarutbildningar finns:

- **Lärarskolor**, där låg- och mellanstadie-lärare samt förskollärare utbildas. Läsåret 1988-89 fanns 14 lärarskolor i landet
- **Lärarhögskolor**, där högstadie- och gymnasielärare samt speciallärare utbildas. Läsåret 1988-89 fanns 12 lärarhögskolor

Dessutom finns det *pedagogiska institut* på nationell, regional och kommunal nivå. Deras främsta uppgift är att ansvara för och hjälpa till att organisera lärarnas vidareutbildning.

Intagning till såväl lärarskolor som lärarhögskolor sker efter betyg och personliga intervjuer för att avgöra lärlämplighet. Till lärarskolorna söker eleverna efter avslutad nioårig grundskola och utbildningen är fyra-årig. Lärarhögskoleutbildningen är femårig och kräver avslutat treårigt gymnasium.

Betyg ges efter genomgången lärarutbildning. Betyget och en allmän bedömning av den blivande läraren avgör var han/hon placeras på den rankinglista som görs upp efter avslutade studier. Liksom inom andra yrkesgrupper gör lärarna samhällstjänst under tre år, direkt efter examen, det vill säga de arbetar där de bäst behövs. De som ligger högt upp på rankinglistan får välja arbetsplats först.

Det nya millenniets utbildningsrevolution

Den 16 september 2002 sa Fidel Castro vid invigningen av det nya skolåret: "Full

visshet om behovet av en ny grundlig utbildningsrevolution i vårt land växte fram då kampen för idéerna började, för nästan tre år sedan.”

Det var i slutet av november 1999 som den femårige Elián González genom tragiska omständigheter hamnade i händerna på den antikubanska maffian i Miami (se vidare kapitel 18). De unga på Kuba, barn och ungdomar, gick i spetsen för kampanjen för att få Elián fri. På de stora demonstrationerna i Havanna och runtom i landet var det barn och unga som äntrade talarstolarna. De kämpade för befrielsen av Elián, och också för principen om vad som är rätt. *Kampen för idéerna* hade börjat på Kuba.

UNESCO:s undersökningar har visat att Kubas skolungdomar hade nästan dubbelt så omfattande ämneskunskaper som barn i övriga Latinamerika. Men Kuba satte målen ännu högre. Med José Martí's ord sa man: *Tillägna dig kultur för att bli fri*. Det engagemang som frigjordes i kampen för Elián inriktades på att nagelfara utbildningen i landet. Eleverna, och deras organisationer, lärarna och föräldrarna pekade ut brister och kom med förslag. En hel rad förändringar lanserades.

Tidigare hade klasserna oftast haft mellan 30 och 45 elever. För att klasslärarna i låg- och mellanstadiet ska kunna ge ökat personligt stöd till varje elev, och för att främja kreativiteten, beslöt man att klasserna fick ha högst 20 elever. Då behövs flera lärare, och man utbildade flera. Det behövs fler klassrum, och under 2001 och första halvåret 2002 ordnades 4.453 nya klassrum genom ny- och ombyggnad. Vid skolstarten hösten 2002 var det endast 2,6 procent av eleverna som ännu inte hunnit bli inordnade i nya klasser med det lägre antalet elever.

I högstadiet hade man tidigare haft ett system med ämneslärare. Det kunde bli upp till ett dussin olika lärare till varje klass. Nu togs steget att ändra detta system, som är tungt för såväl lärare som elever, och ger inte lärarna möjligheter att lära känna sina elever och deras föräldrar. En ämneslärare kunde ha upp emot 300 elever. Var det istället praktiskt möjligt att, för en liten högstadielklass på 15 elever, ha en klasslärare som skulle undervisa i alla ämnen? Kuba testade detta i praktiken!

Den 1 augusti 2001 satte sig 100 frivilliga i internat för att med koncentrationsläsning tillägna sig högstadiets alla ämnen och lämpliga pedagogiska metoder. Detta för att klara av att bli det nya högstadiets lärare. De 100 som antog utmaningen döptes till *de modiga*. 360 högstadieungdomar från olika Havannastadsdelar, inklusive la Lisa, där Olof Palmeskolan finns, ställde upp som elever för de nya högstadielärarna. Detta ägde rum i en skola som ligger nära Caimito sydväst om Havanna. Det nya systemet testades i praktiken, med lysande resultat. Höstterminen 2002 togs en hel skola i anspråk för att gå vidare med projektet, *José Martí's Experimentskola*. Det är en gammal skola, där revolutionärer som Julio Antonio Mella gått. Den ligger i det tätbefolkade området mellan stadsdelarna Habana Vieja och Centro Habana. Här bor många låginkomsttagare. Eleverna, totalt 1.170 stycken, delades in i skolklasser med 15 elever i varje. Ännu hade inte hela skolan byggts om, så många av klassrummen fick hysa två eller tre 15-grupper. Men varje sådan 15-grupp hade sin egen lärare. Undervisningen i engelska och gymnastik behöll emellertid sina egna ämneslärare.

Lärarkåren på Kuba anammar det nya systemet, och flertalet lärare har redan erbjudit sig att undervisa i ytterligare något, några eller till och med i alla ämnen. En del ämneslärare kanske istället fördjupar sig i sina enskilda ämnen med sikte på att bli lärare i gymnasieskolan eller på universitetsnivå. Intensivträning av 1000-tals nya högstadielärare för det nya systemet inleddes hösten 2002.

Efter högstadiet kommer blickarna att riktas mot gymnasieskolan. Satsningen på utbildningen, bildningen och utvecklingen av medvetenhet sker i hela samhället. Det är endast få länder som har en hel TV-kanal tillägnad utbildningsprogram. Kuba är ett av dessa. Dessutom sänder Kubas övriga två nationella TV-kanaler ytterligare flera timmar med utbildningsprogram.

Med TV som hjälpmedel sänder *Allas Universitet* dagligen kurser i litteratur, språk, bildkonst, konsthistoria, musik m.m. *Allas Universitet* har skapat en folkrörelse. Kurserna används i skolorna och i lärarutbildningen, och kurshäften säljs över hela landet. Ett exempel är den 80 timmar långa

TV-kursen i engelska som åtföljs av en 32-sidig kursbok tryckt i kvällstidningsformat! I TV sänds också *rundabordsamtal* där inbjudna specialister diskuterar aktuella politiska frågor och bidrar med sina insikter. Detta startade år 2000 under kampen för att få den lille pojken Elián hem till Kuba från USA.

I skolorna är varje klassrum utrustat med en TV, och det finns en video per 100 elever. Man satsar på datorer i skolorna och universitetet. T.ex. levererades 44.790 datorer till skolorna år 2001. I svårtillgängliga områden, i bergen och skogarna, där elektricitet inte är framdragen, har skolorna utrustats

med solpaneler så att TV- och datautrustning också där blir tillgänglig i utbildningen.

Utöver de vanliga skolböckerna producerar man tjocka häften i massupplagor med språk- undervisningsmaterial och information i aktuella samhälls- och politiska frågor m.m. Dessa häften är i kvällstidningsformat och kostar mindre än 1 procent av vad en bok kostar. De används i skolorna, på universitetet, i hemmen, och man kan köpa dem i tidningskioskerna.

Allt detta sker de allra första åren av det nya millenniet på Kuba, ett fattigt tredje världen land som dessutom är utsatt för Vita Husets blockad och fientligheter.